

FELSEFENİN GELECEĞİ

[The Future of Philosophy]¹

Moritz SCHLICK

Çeviri: Ulus SEVDİ, Kırklareli
sevdiulus@gmail.com

Felsefe tarihi incelemesi, insan ırkının uygarlığını ve kültürünü anlamaya hevesli herkes için belki de en büyüleyici uğraştır, çünkü belirli bir çağın ya da ulusun kültürünü oluşturmaya yardımcı olan insan doğasının tüm farklı unsurları, kendilerini o dönemin ya da ulusun felsefesinde şu ya da bu şekilde yansıtırlar.

Felsefe tarihi iki farklı bakış açısından incelenebilir. Birincisi tarihçinin bakış açısı, ikincisi filozofun bakış açısıdır. Felsefe tarihine her biri farklı duygularla yaklaşacaktır. Tarihçi, tüm zamanların düşünürlerinin büyük eserlerinden, yaratımlarına adadıkları muazzam zihinsel enerjiden, hayal gücünden, gayret ve cömertlik gösterisinden büyük bir heyecan duyacak, bu başarılarından büyük bir haz alacaktır. Filozof da aynı şekilde, felsefe tarihini incelediğinde çok sevinecek, dehanın tüm çağlardaki bu sergilenişinden ilham alacaktır. Fakat filozof, felsefenin

¹ Konferans, Stockton, California, 1931. *College of the Pacific Publications in Philosophy I*'den, Stockton, California 1932, ss. 45-62. Metin İngilizce olarak yazılıp sunulmuştur (çev.)

kendisine tarihçiyle tamamen aynı duygularla sunduğu manzara karşısında sevinemeyecektir. Tamamen farklı nitelikteki duygulardan rahatsız olmadan eski ve yeni zamanların düşüncelerinden haz alamayacaktır.

Filozof, tarihçinin tüm düşünce sistemlerine yönelttiği sorularla –güzel mi, görkemli mi, tarihsel olarak önemli mi? vb.- yetinemez. Onu ilgilendirecek tek soru, “Bu sistemlerden hangisi doğrudur?” sorusu olacaktır. Bunu sorduğu an felsefe tarihine baktığında cesareti kırılacaktır. Hepinizin bildiği üzere çeşitli sistemler arasında o kadar çok çelişki var ki -farklı uluslara mensup farklı filozoflar tarafından farklı dönemlerde ileri sürülen farklı görüşler arasında çok fazla çekişme ve ihtilaf var-, felsefe tarihinde, bilim veya teknik gibi insan zihninin diğer uğraşlarında olduğu gibi istikrarlı bir ilerleme olduğuna inanmak ilk bakışta oldukça imkânsız görünüyor.

Burada soracağımız soru şu: “Şimdiye kadar var olan bu karmaşa gelecekte de var olmaya devam edecek mi?” Filozoflar birbirleriyle çelişmeye, birbirlerinin fikirleriyle alay etmeye devam mı edecekler yoksa sonunda dünyada bir tür evrensel anlaşma, felsefi bir inanç birliği mi olacak?

Bütün büyük filozoflar kendi sistemleriyle yeni bir düşünce çağının başladığına, en azından nihai doğruluğu keşfettiklerine inanıyorlardı. Buna inanmasalardı, pek bir şey başaramazlardı. Bu, örneğin Descartes için, onu genellikle “modern felsefenin babası” yapan yöntemi tanıttığında; Spinoza için, matematiksel yöntemi felsefeye sokmaya çalıştığında; hatta Kant için en büyük eserinin önsözünde bundan böyle felsefenin şimdiye kadar yalnızca bilimin çalıştığı gibi güvenli bir şekilde işlemeye başlayabileceğini söylediğinde bile geçerliydi. Hepsi karmaşaya bir son verebileceklerine, felsefi görüşlerin değerinde bir yükselişe yol açacak, tamamen yeni bir şeyi başlatabileceklerine inanıyorlardı. Ancak tarihçi genellikle böyle bir inancı paylaşmaz; hatta bu ona gülünç gelebilir.

“Felsefenin geleceği ne olacak?” sorusunu tamamen bir filozofun bakış açısından sormak istiyoruz. Bununla birlikte, soruyu yanıtlamak için tarihçinin yöntemini kullanmak zorunda kalacağız, çünkü felsefenin geleceğinin ne olacağını, onun geçmişi ve bugünü hakkındaki bilgimizden çıkardığımız sonuçlar dışında ifade edemeyeceğiz.

Felsefi görüşlerin tarihsel olarak ele alınmasının ilk neticesi, herhangi bir sisteme güvenemeyeceğimizden emin olduğumuzdur. Bu böyleyse, -yani Descartesçi, Spinozacı, Kantçı vb. olamıyorsak- tek yol şüpheli olmamız ve doğru bir felsefi sistem olamayacağına inanmaya meyilli olmamız gerekiyor gibi görünüyor, aksi halde, böyle bir sistem olsaydı en azından varlığına dair işaretler olmalı, bir şekilde kendini göstermiş olmalıydı. Ancak felsefe tarihini dürüstçe incelediğimizde, ortak bir felsefi görüşe yol açabilecek herhangi bir keşfin izi yokmuş gibi görünüyor. Bu şüpheli çıkarım aslında pek çok tarihçi tarafından dile getirilmiştir ve hatta bazı filozoflar, felsefi ilerleme diye bir şeyin olmadığı, felsefenin kendisinin felsefe tarihinden başka bir şey olmadığı sonucuna varmışlardır. Yüzyılın başlarında birden fazla filozof tarafından savunulan bu görüşe “tarihselcilik” adı verilmiştir. Felsefenin yalnızca kendi tarihinden ibaret olması fikri biraz tuhaftır, ancak görünüme göre çarpıcı argümanlarla savunulup desteklenmiştir. Fakat, biz yine de kendimizi böyle şüpheli bir görüş benimsemek zorunda bulmayacağız.

Şimdiye kadar insanın inanabileceği iki olası alternatifi ele aldık. Birincisi, nihai doğruluğun gerçekten bir felsefi sistemde sunulduğu, ikincisi, felsefe diye bir şeyin olmadığı, yalnızca bir düşünce tarihinin olduğudur. Burada bu iki alternatiften herhangi birini seçmeyi önermiyorum; ama ne şüpheli ne de nihai doğruluklar sistemine dayanmayan, herhangi bir felsefi sistemin olabileceği inancına dayanan üçüncü bir görüş önermek istiyorum. Felsefeye bütünüyle farklı bir bakış açısı getirme niyetindeyim ve bu felsefe görüşünün gelecekte bir gün herkes tarafından benimseneceğine inanıyorum. Aslında, entelektüel arayışların en soylusu olan felsefenin, sık sık “tüm bilimlerin kraliçesi” olarak anılan muazzam insan başarısının, büyük bir aldatmacadan başka bir şey olmaması bana biraz garip geliyor. Bu nedenle, dikkatli bir analizle üçüncü bir görüşün bulunması muhtemel görünüyor, burada ileri süreceğim görüşün, felsefi bir sistem olasılığına karşı tüm şüpheli argümanlara tam anlamıyla hak vereceğine, yine de felsefeyi soyluluğundan ve ihtişamından mahrum etmeyeceğine inanıyorum.

Elbette, büyük felsefi sistemlerin bugüne kadar başarılı olamamış ve genel kabul görememiş olması, gelecekte evrensel olarak büyük problemlerin nihai çözümünde kabul edilecek bir felsefi sistemin keşfedilmemesinin önünde bir engel teşkil etmez. Felsefe bir “bilim” olsaydı, bunun gerçekten olması beklenebilirdi. Çünkü bilimde daimi olarak büyük problemler için

beklenmedik tatmin edici çözümlerin bulunduğunu görüyoruz ve bilimsel bir sorunun herhangi bir noktasında açık bir şekilde görmek mümkün olmadığında umutsuzluğa kapılmıyoruz. Geleceğin bilim insanlarının daha şanslı olacaklarına ve keşfedemediklerimizi keşfedeceklerine inanıyoruz. Bu açıdan bilim ve felsefe arasındaki büyük fark kendini ortaya koymaktadır. Bilim tedrici bir gelişme gösterir. Bazı insanlar bilim hakkında şüpheyle konuşsalar da, bilimin ilerlediğine ve ilerlemeye devam ettiğine dair en ufak bir şüphe yoktur. Örneğin doğa hakkında, önceki yüzyıllarda yaşayan insanların bildiklerinden çok daha fazlasını bildiğimizden bir an bile şüphe edilemez. Kuşkusuz bilimde bir tür ilerleme kaydedilmiştir, ancak tamamen dürüst olmak gerekirse, felsefede benzer bir ilerleme keşfedilemez.

Platon zamanında tartışılan aynı meseleler bugünlerde de tartışılmaktadır. Bir süre belirli bir sorun kesin olarak çözülmüş gibi görüldüğünde, kısa süre sonra aynı sorun tekrar gündeme gelir ve tartışılıp yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Filozofun çalışmasının özelliği, her zaman baştan başlamak zorunda kalmasıydı. Hiçbir şeyi hafife almaz. Herhangi bir felsefi sorunun çözümünün kesin ya da yeterince açık olmadığını, sorunu çözmek için her şeye yeniden başlaması gerektiğini hisseder. Öyleyse, bilim ve felsefe arasında, felsefenin gelecekteki herhangi bir gelişimi konusunda bizi çok şüpheli yapan bu fark vardır. Yine de zamanın değişebileceğine, olası doğru felsefi sistemi bulabileceğimize inanabiliriz. Ancak bu umut boşunadır, çünkü bilimin yaptığı gibi kalıcı bilimsel sonuçlar üretmekte felsefenin neden başarısız olduğuna ve başarısız olacağına dair nedenler bulabiliriz. Eğer bu nedenler iyiye, o zaman hiçbir felsefi sisteme güvenmemekte, gelecekte böyle bir sistemin ortaya çıkmayacağına inanmakta haklı çıkarız.

Hemen belirtiyim ki, bu nedenler felsefenin ele aldığı sorunların güçlüğünde yatmaz; insanın anlama yetisinin zayıflığında ve yetersizliğinde de bulunmazlar. Öyle olsaydı, insanın anlama yetisinin ve aklının gelişebileceği, şimdi yeterince zeki değilsek bile, ardılarımızın bir sistem geliştirecek kadar zeki olabileceği bir zamanın gelebileceğini kolaylıkla tasavvur edebiliriz. Hayır, asıl neden, felsefenin doğasına dair tuhaf bir yanlış anlama ve yanlış yorumlamada aranmalıdır; bilimsel tutum ile felsefi tutum arasında ayırım yapamamaktan kaynaklanır. Felsefe ve bilimin doğasının aşağı yukarı aynı olduğu, her ikisinin de dünya hakkında doğru önermeler sisteminden oluştuğu fikrinden kaynaklanır. Gerçekte felsefe asla bir önermeler

sistemi değildir, bu nedenle bilimden oldukça farklıdır. Felsefe ile bilimler arasındaki ilişkinin doğru anlaşılması, kanımca felsefenin doğasına dair bir içgörü kazanmanın en iyi yoludur. Dolayısıyla işe, bu ilişkinin ve tarihsel gelişiminin araştırılmasıyla başlayacağız. Bu bize felsefenin geleceğinin tahmini için gerekli olan olguların teminini sağlayacaktır. Gelecek elbette her zaman tarihsel bir varsayım meselesidir, çünkü yalnızca geçmiş ve şimdiki deneyimlerden yola çıkarak hesaplanabilir. O halde şimdi soruyoruz: Bilimlerin doğasıyla karşılaştırıldığında felsefenin doğası ne olarak tasarlandı? Tarih boyunca nasıl bir gelişim gösterdi?

Başlangıçta, bilindiği üzere felsefe, “doğruluk arayışının” diğer bir ifadesi olarak görülüyordu - bilimle özdeşti. Doğruluğun peşinde koşanlara filozof denirdi ve bilim insanları ile filozoflar arasında hiçbir ayırım yapılmazdı.

Bu duruma yönelik Sokrates tarafından küçük bir değişiklik yapılmıştır. Sokrates’in bilimi küçümsediği söylenebilir. İlk filozofların astronomi ve evrenin yapısı hakkındaki spekülasyonlarına inanmıyordu. Bu konularda hiçbir zaman kesin bilgi sahibi olunamayacağına inanır ve araştırmalarını insan karakterinin doğasıyla sınırlandırır. Bir bilim insanı değildi, bilime inancı yoktu, ama yine de hepimiz onun gelmiş geçmiş en büyük filozoflardan biri olduğunu kabul ediyoruz. Bununla birlikte, daha sonraları bilim ve felsefe arasında var olduğunu düşündüğümüz karşıtlığı yaratan Sokrates değildir. Ardılları, insan doğası araştırmasını yıldızlar ve evren bilimiyle çok iyi bir şekilde birleştirdiler.

Felsefe, felsefeden henüz ayrılmamış çeşitli bilimlerle bir arada kaldı. Sonrasında matematik, astronomi, mekanik ve tıp birbiri ardına müstakil disiplinler haline geldi ve felsefe ile bilim arasında bir ayırım meydana geldi. Bununla birlikte, ikisinin bir tür birlikteliği veya özdeşliği, neredeyse modern zamanlara, yani on dokuzuncu yüzyıla kadar devam etti diyebiliriz. Bazı bilimlerin -özellikle fizik- 19. yüzyıla kadar felsefeden tamamen ayrılmadığını söyleyebileceğimize inanıyorum. Şimdi bile bazı üniversitelerin teorik fizik kürsüleri resmi olarak “doğa felsefesi” kürsüleri olarak adlandırılmaktadırlar. Belirli bir düşmanlık duygusuyla, filozofun bilim adamına, bilim adamının da filozofa karşı geliştirdiği gerçek husumet on dokuzuncu yüzyılda başladı. Bu duygu, felsefenin doğruluğu keşfetmede bilimsel gözlem ve deney yönteminden daha asil ve daha iyi bir yöntem olduğunun iddia edilmesiyle

ortaya çıktı. Schelling, Fichte ve Hegel, 19. yüzyılın başında, felsefenin filozoflara tahsis edilmiş doğruluğa götüren bir tür kraliyet yolu olduğuna inanırken, bilim insanı, yalnızca mekanik teknik gerektiren kaba ve çok sıkıcı deneysel yöntemin yolunda yürüyordu. Bu filozoflar, bilim insanının bulmaya çalıştığı aynı doğruluğa ulaşabileceklerini, ancak en yüksek akıllara, yalnızca felsefi dehaya ayrılmış kısa bir yoldan giderek onu çok daha kolay bir şekilde keşfedebileceklerini düşünüyorlardı.

Bununla birlikte, felsefenin dünya hakkında bilinebilecek en genel doğruluklarla, bilimin ise daha özel doğruluklarla uğraştığını söyleyerek bilim ve felsefeyi birbirinden ayırmaya çalışan başka bir görüş daha vardır. Felsefenin doğasına ilişkin bundan sonrasını anlamamızı kolaylaştıracağı için kısaca değinmem gereken bu son görüş olacaktır.

Felsefenin herhangi bir özel bilim alanına ait olmayan en genel doğruluklarla ilgilenen bilim olduğu görüşü, neredeyse bütün ders kitaplarında bulabileceğiniz en yaygın görüş olmakla birlikte, günümüzün felsefi yazarlarının çoğunluğu tarafından benimsenmektedir. Genel olarak, örneğin kimyanın farklı kimyasal bileşenler hakkındaki doğru önermelerle, fiziğin fiziksel davranış hakkındaki doğruluklarla ilgilenmesi gibi, felsefenin de maddenin doğasına ilişkin en genel sorularla uğraştığına inanılır. Benzer şekilde, tarih, insanlığın kaderini belirleyen çeşitli tekil olay dizilerini araştırırken, felsefenin de (“tarih felsefesi” olarak) tüm bu olayları yöneten genel ilkeleri keşfetmesi beklenir.

En genel doğruluklarla ilgilenen bilim olarak tasarlanan felsefenin, bize dünyanın evrensel bir tasvirini, özel bilimlerin tüm farklı doğruluklarının yerlerini bulduğu ve tek bir büyük resimde birleştiği genel bir dünya görüşü olarak adlandırılabilir şeyi verdiğine inanılıyor. Özel bilimlerin ise yeterince genel olmadıkları, yalnızca bütünü belirli özellikleri ve parçalarıyla ilgilendikleri için buna ulaşamayacakları düşünülüyor.

Felsefenin aynı zamanda bir bilim olduğunu, özel bilimlerden daha genel bir karaktere sahip olduğunu savunan bu sözde “sinoptik görüş”, bana öyle geliyor ki, korkunç bir kafa karışıklığına yol açmıştır. Bir yönüyle filozofa bilim adamı niteliği atfetmiştir. Filozof, kütüphanesinde oturur, sayısız kitaba bakar, masasında çalışır ve bir tarihçinin farklı kaynakları karşılaştıracağı veya bir bilim adamının herhangi bir özel bilgi alanında belirli bir arayışta bulunurken yapacağı gibi birçok filozofun çeşitli görüşlerini inceler; bir bilim

adamının bütün özelliklerine sahip olduğuna, gerçekten de bir şekilde bilimsel yöntemi kullandığına, ancak bunu yalnızca daha genel bir ölçekte yaptığına inanır. Felsefeyi diğerlerinden daha seçkin ve çok daha asil bir bilim olarak, temelde onlardan farksız görür.

Öte yandan, filozofun bu tarz bir tasavvurla yürüttüğü felsefi çalışmalarının ulaştığı sonuçlara baktığımızda çok büyük bir tezatlık buluyoruz. Filozofun çalışma tarzında bilim insanının tüm dışsal görünümüleri vardır ama sonuçlar arasında bir benzerlik yoktur. Bilimsel sonuçlar gelişmeye, diğer kazanımlarla birleşmeye ve genel kabul görmeye devam eder, ancak filozofun çalışmasında keşfedilecek böyle bir şey yoktur.

Bu durum hakkında ne düşüneceğiz? Çok ilginç ve oldukça tuhaf sonuçlara yol açtı. Felsefe üzerine olan bir ders kitabını açtığımızda veya günümüz filozofunun büyük eserlerinden birini incelediğimizde, genellikle felsefenin ne olduğunu bulma görevine adanmış muazzam miktarda bir enerji buluruz. Bunu diğer bilimlerin hiçbirinde bulamayız. Fizikçiler veya tarihçiler, fiziğin veya tarihin ne olduğunu bulmak için sayfalar harcamak zorunda kalmazlar. Felsefenin bir şekilde en genel doğrulukların sistemi olduğu konusunda hemfikir olanlar bile bu genelliği oldukça farklı şekillerde açıklarlar.

Bu farklı tanımlamalara ilişkin ayrıntılara girmeyeceğim. Bazılarının felsefenin “değerler bilimi” olduğunu söylediğini belirtmemeye izin verin, çünkü onlar, tüm soruların sonunda vardığı en genel meselelerin bir şekilde değerle ilgili olduğuna inanıyorlar. Bazıları da bunun epistemoloji olduğunu, yani bilgi teorisi olduğunu, çünkü bilgi teorisinin, tüm belirli doğrulukların dayandığı en genel ilkelerle ilgilenmesi gerektiği varsayılıyor. Tartıştığımız görüşün taraftarlarının genellikle çıkardığı sonuçlardan biri, felsefenin ya kısmen ya da tamamen metafizik olduğudur. Metafiziğin, kısmen bilimin yapısı üzerine inşa edilmiş, ancak bilimlerin ve deneyimin ulaşamayacağı yükseklerle uzanan bir tür yapı olduğu varsayılmaktadır.

Bütün bunlardan anlıyoruz ki, felsefenin tanımını en genel bilim olarak benimseyenler bile onun temel doğasının ne olduğu konusunda hemfikir değiller. Bu kesinlikle biraz saçma bir durumdur, bundan birkaç yüz veya bin yıl sonra geleceğin bazı tarihçileri, felsefenin doğası hakkındaki tartışmanın günümüzde bu kadar ciddiye alınmasını çok tuhaf bulacaktır. Bir tartışma böylesine bir kafa karışıklığına yol açtığında yanlış giden bir şeyler olmalı. Felsefeyi

“özel” bilimlerden ayıran özellik olarak “genelliğin” kullanılmamasının çok belirgin olumlu nedenleri de vardır, ancak bunlar üzerinde durmayacağım, daha kısa bir şekilde olumlu bir sonuca varmaya çalışacağım.

Kısa bir süre önce Sokrates’ten bahsettiğimde, düşüncelerinin bir anlamda doğa bilimlerine karşıt olduğunu belirtmişim; bu nedenle felsefesi ne bilimlerle özdeşti, ne de onların “en genel”iydi. Daha çok bir tür Yaşam Bilgeliğiydi. Ancak Sokrates’in kendine özgü tavrını ve felsefenin doğasını anlamak için gözlemlememiz gereken önemli özellik, insan doğasını ve davranışını ele alan bu bilgeliğin, esasında bilimin yönteminden farklı olan, bu nedenle herhangi bir “bilimsel” sonuca götürmeyen özel bir *yöntemden* oluşmasıdır.

Muhtemelen hepimiz Platon’un Sokrates’i sorular soran ve cevaplar veren biri olarak resmettiği Diyaloglarından bazılarını okumuşsunuzdur. Gerçekte ne yapıldığını -veya Sokrates’in ne yapmaya çalıştığını- gözlemlerseniz, onun genellikle diyalogun sonunda ortaya çıkacak olan kati doğruluklara ulaşmadığını, tüm soruşturmanın, belirli sorular sorulduğunda veya belirli sözcükler kullanıldığında ne kastedildiğini açıklığa kavuşturmak için yürütüldüğünü keşfedersiniz. Örneğin Diyaloglardan birinde Sokrates “Adalet nedir?” diye sorar; sorusuna çeşitli cevaplar alır, karşılığında bu cevaplarla ne kastedildiğini, belirli bir sözcüğün neden şu veya bu şekilde kullanıldığını sorar ve genellikle müridinin veya rakibinin kendi fikirleri konusunda hiçbir şekilde açıklığa sahip olmadığı ortaya çıkar. Kısacası Sokrates’in felsefesi, “Anlam Arayışı” diyebileceğimiz şeyden oluşur. İfadelerimizin ve önermelerimizin gerçek anlamını analiz ederek düşüncüyü açıklığa kavuşturmaya çalıştı.

Burada, amacı *anlamın* keşfi olan bu felsefi yöntem ile *doğruluğun* keşfini amaçlayan bilimlerin yöntemi arasında kesin bir karşıtlık buluyoruz. Aslında daha fazla ileri gitmeden kısaca ve net bir şekilde ifade etmem gerekirse, Bilimin “*doğruluğun peşinde koşmak*”, Felsefenin de “*anlam peşinde koşmak*” olarak tanımlanması gerektiğine inanıyorum. Sokrates, her zaman için doğru felsefi yöntemin bir örneğini teşkil etmiştir. Bu yöntemi modern bakış açısından açıklamam gerekecek.

Herhangi bir şey hakkında bir açıklama yaptığımızda, bunu bir cümleyi telaffuz ederek yaparız ve cümle bir önermedir. Bu önerme ya doğrudur ya da yanlıştır, ancak onun doğru mu yanlış mı olduğunu bilmeden ya da karar vermeden önce bu önermenin ne söylediğini

bilmemiz gerekir. Öncelikle önermenin anlamını bilmeliyiz. Anlamını öğrendikten sonra doğru olup olmadığını öğrenebiliriz. Bu iki şey, birbirleriyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Anlamını bilmeden doğruluğunu öğrenemem ve önermenin anlamını biliyorsam, en azından şu anda bulamasam bile önermenin doğruluğunun veya yanlışlığının keşfedilmesine yol açacak bir yolun başlangıcını bilebilirim. Kanımca felsefenin geleceği, anlamın keşfi ile doğruluğun keşfi arasındaki bu ayrıma bağlıdır.

Bir önermenin anlamının ne olduğuna, konuşulan, yazılan veya basılan bir tümce ile ne demek istediğimize nasıl karar veririz? Kullanmayı öğrendiğimiz farklı sözcüklerin önemini kendimiz için açıklığa kavuşturmaya çalışırız, sonra da önermedeki anlamı bulmaya çalışırız. Bunu bazen yapabiliriz, bazen yapamayız; ikinci durum, ne yazık ki, en çok “felsefi” olduğu varsayılan önermelerde olur. Fakat bir iddiada bulunduğumuzda ne demek istediğimizi gerçekten bildiğimizden ve anladığımızdan nasıl emin olabiliriz? Anlamının nihai kriteri nedir? Cevabı şudur: Bir önermenin anlamını, o önermenin hangi koşullar altında tam olarak doğru olacağını (ya da aynı anlama gelen, onu yanlış yapan koşulları) gösterebildiğimiz zaman biliyoruz. Bu koşulların tanımlanması kesinlikle bir cümlenin anlamının açıklığa kavuşturulmasının tek yoludur. Açıklığa kavuşturulduktan sonra, dünyadaki edimsel koşulları aramaya devam edebilir, önermemizi doğru mu yoksa yanlış mı yaptıklarına karar verebiliriz. Bilimde de gündelik yaşamda da doğruluk ve yanlışlık hakkındaki karar verme biçimlerimiz arasında hayati bir fark yoktur. Bilim, gündelik yaşamdaki bilgi ile aynı şekilde gelişir. Doğrulama yöntemi temelde aynıdır; yalnızca bilimsel ifadelerin doğrulandığı olguları gözlemlemek genellikle daha zordur.

Açıkça görülüyor ki, bir bilim insanı ya da filozof, bir önermeyi ileri sürerken, onun doğruluğunu bulmaya başlamadan önce, zorunlu olarak ne hakkında konuştuğunu bilmek zorundadır. Ancak düşünce tarihinde düşünürlerin çoğunlukla belirli bir önermenin anlamı hakkındaki fikirlerinin ne olduğunu bilmeden önce doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu bulmaya çalışmaları çok dikkat çekicidir. Örneklerini kısaca alıntılacağım bilimsel araştırmalarda bile bazen böyle olmuştur. Geleneksel felsefede ise neredeyse her zaman böyle olduğunu söylemekten kendimi alamıyorum. Daha önce de belirttiğim gibi, bilim insanının iki görevi vardır. Bir önermenin doğruluğunu da anlamını da bulması gerekir ya da onun için bulunmuş olması gerekir, ama genellikle bunu kendisi bulmalıdır. Bilim insanı, kullandığı

önermelerin gizli anlamlarını bulduğu sürece bir filozoftur. Büyük bilim insanlarının hepsi bu felsefi yöntemin harika örneklerini sunmuşlardır. Bilimin başlangıcında oldukça yaygın olarak kullanılan, ancak hiç kimsenin hakkında tam olarak açık ve kesin bir açıklamasını vermediği sözcüklerin gerçek önemini keşfettiler. Newton “kütle” mefhumunu keşfettiğinde, o zamanlar gerçekten bir filozoftu. Bu tür keşiflerin modern zamanlardaki en büyük örneği olarak, Einstein’ın fizikte kullanılan “eşzamanlılık” mefhumunun anlamını çözümlemesi gösterilebilir. Sürekli olarak, New York ve San Francisco’da “aynı anda” bir şeyler oluyor. İnsanlar, böyle bir ifadeyle ne kastedildiğini her zaman çok iyi bildiklerini düşünse de, bunun anlamını açıklığa kavuşturan, kimsenin farkına varmadığı zamana ilişkin bazı temelsiz varsayımları ortadan kaldıran ilk kişi Einstein’dı. Bir önermenin mantıksal olarak açıklığa kavuşturulmasıyla anlamın keşfedilmesi gerçek bir felsefi başarıydı. Örnekler çoğaltılabilir, ama zannediyorum bu ikisi yeterli olacaktır. Anlam ve doğruluğun doğrulama süreciyle birbirine bağlı olduğunu görüyoruz; ancak ilki, dünyadaki olası koşullar hakkında yalnızca derinlemesine düşünülerek bulunurken, ikincisi, bu koşulların varlığının veya yokluğunun gerçekten keşfedilmesiyle kararlaştırılır. İlk durumdaki düşünüm, Sokrates’in diyalektiğinin bize en basit örneğini verdiği felsefi yöntemdir.

Şimdiye kadar söylediklerimden, felsefenin basitçe anlam bilimi olarak tanımlanması gerektiği anlaşılıyor olabilir, örneğin astronominin gök cisimlerinin bilimi, zoolojinin hayvanların bilimi olması gibi, felsefe de bir bilim olacak, sadece konusu “Anlam” olacaktır. Susanne K. Langer’ın yazdığı çok mükemmel bir kitapta (*The Practice of Philosophy*) ele alınan bakış açısı budur. Yazar, felsefenin anlam arayışıyla ilgisi olduğunu oldukça açık bir şekilde görmüştür, ancak anlam arayışının bir bilime, “bir dizi doğru önermeye” yol açabileceğine inanmaktadır -çünkü bilim teriminin doğru yorumu budur. Fizik, fiziksel cisimler hakkındaki doğrular sisteminden başka bir şey değildir. Astronomi de, gök cisimleri vb. hakkındaki bir dizi doğru önermeden başka bir şey değildir.

Ancak felsefe bu anlamda bir bilim değildir. Anlam bilimi olamaz, çünkü anlamla ilgili herhangi bir doğru önermeler dizisi olamaz. Bunun nedeni, bir cümlenin veya bir önermenin anlamına ulaşmak için önermelerin ötesine geçmemiz gerektiğidir. Çünkü bir önermenin anlamını yalnızca başka bir önerme sunarak açıklamayı umut edemeyiz. Herhangi birine “Şunun veya bunun anlamı nedir?” diye sorduğumda anlamı açıklamak için bir cümle ile

cevap vermelidir. Ama nihai olarak bunu başaramaz, çünkü verdiği cevap başka bir önermeden başka bir şey olmazdı, ben de “Bununla ne demek istiyorsun?” diye sorardım. Belki farklı sözcükler kullanarak ne demek istediğini açıklamaya devam eder, yeni cümleler kurarak düşüncesini defalarca tekrarlardı. Her defasında “Bu yeni önerme ne anlama geliyor?” diye sorardım. Görülüyor ki, bu tür bir soruşturmanın sonu asla gelmezdi, eğer ona ulaşmanın bir dizi önermeden başka bir yolu olmasaydı, anlam asla açıklığa kavuşturulamazdı.

Bir örneğin yukarıdakileri açıklığa kavuşturacağına, hepinizin bunu hemen anlayacağına inanıyorum. Anlamını bulmak istediğiniz zor bir sözcükle karşılaştığınızda, onu *Encyclopaedia Britannica*'da ararsınız. Sözcüğün tanımı çeşitli terimlerle verilmiştir. Onları tanıyorsanız bu terimlere bakarsınız. Ancak bu işlem sonsuzca devam edemez. Sonunda ansiklopedide hiçbir açıklama bulamayacağınız çok basit terimlere ulaşırsınız. Bu terimler nelerdir? Artık tanımlanamayan terimlerdir. Böyle terimler olduğunu kabul edeceksiniz. Örneğin, abajurun sarı olduğunu söylersem, benden sarı ile ne demek istediğimi açıklamamı isteyebilirsiniz - ve ben bunu yapamam. Size biraz renk göstermem ve bunun sarı olduğunu söylemem gerekir, ancak bunu size herhangi bir cümle veya sözcük ile açıklayamam. Eğer hiç sarı görmemiş olsaydınız ve size herhangi bir sarı rengi gösterecek durumda olmasaydım, bu sözcüğü söylediğimde ne demek istediğimi açıklığa kavuşturmam kesinlikle imkânsız olurdu. Kör bir insan, sözcüğün ne anlama geldiğini asla anlayamayacaktır.

Tüm tanımlarımız bir gösterimle, bir etkinlikle sona ermelidir. Tıpkı benim rengi gösteren bir sözcüğün anlamına rengin kendisini göstererek varabilmem gibi, bazı zihinsel etkinliklerle anlamlarına ulaşılabilen bazı sözcükler olabilir. Bir rengi tanımlamak imkânsızdır - gösterilmesi gerekir. Belirli sözcüklerin kullanımını anlayabilmemiz için bir tür düşünüm gereklidir. Belki de bu sözcükleri nasıl öğrendiğimizi düşünmeliyiz ve çeşitli önermelerle ne demek istediğimizi bize açık hale getiren birçok düşünüm yolu vardır. Örneğin, farklı yerlerde meydana gelen olayların “eşzamanlılığı” terimini düşünün. Terimle gerçekten ne kastedildiğini bulmak için, önermenin bir analizine girişmeli ve Einstein'ın yaptığı gibi, farklı yerlerde meydana gelen olayların eşzamanlılığının gerçekte nasıl belirlendiğini keşfetmeliyiz; bazı gerçek deneylere ve gözlemlere işaret etmeliyiz. Bu, felsefi etkinliklerin asla bir dizi önermeyle değiştirilemeyeceği ve ifade edilemeyeceği gerçeğine yol açmalıdır. Herhangi bir

önermenin anlamının keşfi, nihayetinde bir edimle, örneğin sarının gösterilmesi gibi bir dolaysız işlemle sağlanmalıdır; bir önermede verilemez. Felsefe, yani “anlam arayışı” muhtemelen önermelerden oluşamaz; dolayısıyla bir bilim olamaz. Sonuç olarak anlam arayışı bir tür zihinsel etkinlikten başka bir şey değildir.

Vardığımız sonuç; felsefi sonuçların önermelerle ifade edilebileceği ve “felsefi” soruların yanıtlarını temsil edecek bir önermeler sisteminden oluşan bir felsefi sistemin olabileceği düşünüldüğünde felsefe hakkında yanlış bir kanıya varıldığıdır. Belirli “felsefi” problemlerin çözümünü içerecek belirli “felsefi” doğruluklar yoktur, felsefenin görevi *tüm* problemlerin anlamını ve çözümlerini bulmaktır. Felsefe, *anlam bulma etkinliği* olarak tanımlanmalıdır.

Felsefe bir etkinliktir, bilim değil, ancak bu etkinlik elbette her bilimde sürekli olarak iş başındadır, çünkü bilimlerin bir önermenin doğruluğunu veya yanlışlığını keşfetmeden önce anlama başvurmaları gerekir. Bazen, çalışmalarını sırasında, vardıkları çelişkili sonuçlara göre, anlamı bütünüyle açık olmayan sözcükleri kullandıklarını görünce şaşırırlar, sonra felsefi açıklama etkinliğine yönelmek zorunda kalırlar ve anlam arayışı başarılı olmadan doğruluk arayışına devam edemezler. Bu yönüyle felsefe, bilim içinde son derece önemli bir faktördür, “Bilimlerin Kraliçesi” unvanını taşımaya fazlasıyla hak etmektedir. Bilimlerin Kraliçesi’nin kendisi bir bilim değildir. Bütün bilim insanların ihtiyacı duyduğu ve diğer tüm etkinliklerine nüfuz eden bir etkinliktir. Fakat tüm gerçek sorunlar bilimsel sorunlardır.

Yüzyıllardır özel “felsefi problemler” olarak görülen - daha doğrusu saygı duyulan - büyük sorunların sorunu neydi? Burada iki durumu birbirinden ayırmamız gerekiyor. Her şeyden önce, belirli bir gramer düzenine göre oluşturuldukları için soru gibi görünen ama yine de gerçek soru olmayan pek çok soru vardır, burada sözcükler bir araya getirildiklerinde mantıklı bir anlam ifade etmezler.

Örneğin, “Mavi, müzikten daha mı özdeştir?” sorusu gramer kurallarını ihlal etmese de bu cümlede hiçbir anlam olmadığını hemen anlarsınız. Cümle bir soru değil, yalnızca bir dizi sözcükten ibarettir. Dikkatli bir analiz, sözde felsefi soruların çoğunda durumun böyle olduğunu gösteriyor. Sorulara benziyorlar ve anlamsız olduklarını anlamak çok zor, ama mantıksal analiz bunların yalnızca bir tür sözcük karmaşası olduğunu kanıtıyor. Bu

bulunduktan sonra sorunun kendisi ortadan kalkar ve felsefi zihinlerimizde tamamen huzurluyuz; cevapların olamayacağını biliyoruz çünkü sorular yoktu, sorunlar artık yok.

İkinci olarak, gerçek sorular olduğu ortaya çıkan bazı “felsefi” problemler vardır. Her ne kadar bu yöntemleri şu anda yalnızca teknik nedenlerle uygulayamıyor olsak da, bunların bilimsel yöntemlerle, uygun analizler vasıtasıyla çözülebilecekleri her zaman gösterilebilir. Elimizdeki imkânlarla fiilen yapamamak bile en azından soruyu cevaplamak için ne yapılması gerektiğini söyleyebiliriz. Başka bir deyişle: Bu tür problemlerin özel bir “felsefi” karakteri yoktur, yalnızca bilimsel sorulardır. Pratikte değilse bile, prensipte her zaman cevaplanabilirler ve cevap ancak bilimsel araştırma ile verilebilir.

Dolayısıyla bütün “felsefi problemler”in akıbeti şudur: Bir kısmı dilimizin hatalı kullanımları ve yanlış anlamaları olarak gösterilerek ortadan kalkacak, diğerlerinin de kılık değiştirmiş sıradan bilimsel sorular olduğu ortaya çıkacaktır. Bu sözler bence felsefenin tüm geleceğini belirlemektedir.

Filozofların çoğu, felsefi düşünmenin özünü ayrıntılı bir şekilde ifade etmemiş olsalar da karşılaştırmalı bir açıklıkla kabul etmişlerdir. Örneğin Kant, derslerinde felsefenin öğretilmeyeceğini söylerdi. Ancak, jeoloji veya astronomi gibi bir bilim olsaydı, o zaman öğretilbilirdi. Kant, “Öğretebileceğim tek şey felsefe yapmaktır” derken bunun [felsefenin] bir bilim olmadığına dair bir tür şüpheye sahipti, fiili kullanarak ve ismi reddederek, istemeden de olsa, bir etkinlik olarak felsefenin kendine özgü karakterini açıkça belirtmiş, böylece bir dereceye kadar bilimsel tarzda bir felsefi sistem inşa etmeye çalıştığı kitaplarıyla çelişmişti.

Aynı içgörünün benzer bir örneğini Leibniz’de buluruz. Berlin’de Prusya Bilim Akademisi’ni kurup tüzüğünü hazırladığında, içinde tüm bilimlere bir yer verdi ama felsefeye vermedi. Leibniz, bilimler sisteminde felsefeye yer bulamadı çünkü felsefenin belirli bir doğruluk arayışı olmadığını, her doğruluk arayışına nüfuz etmesi gereken bir etkinlik olduğunun açıkça farkındaydı.

Savunduğum görüş en açık biçimde Ludwig Wittgenstein tarafından ifade edilmiştir; “Felsefenin amacı, düşüncelerin mantıksal olarak açıklığa kavuşturulmasıdır. Felsefe bir teori-

öğreti değil, bir etkinliktir. Felsefenin sonucu, bir dizi ‘felsefi önerme’ değil, önermeleri açıklığa kavuşturmadır”. Burada açıklamaya çalıştığım görüş tam olarak budur. Artık felsefenin neden çok genel bir bilim olarak kabul edildiğini tarihsel olarak anlayabiliriz: Bu şekilde yanlış anlaşılmalıdır, çünkü, önermelerin “anlamı” çok “genel” bir şey gibi görünebilir, zira bir şekilde tüm söylemlerin temelini oluşturur. Eski çağlarda felsefenin neden bilimle özdeş olduğunu tarihsel olarak da kavrayabiliriz: Bunun nedeni, o zamanlar dünyayı betimlemek için kullanılan tüm kavramların son derece muğlak olmasıydı. Bilimin görevi, anlaşılır kavramların olmaması olgusuyla belirlendi. Kavramların yavaş yavaş geliştirilerek açıklığa kavuşturulmaları gerekiyordu, bilimsel araştırmanın başlıca çabası bu açıklığa yönelik olmalıydı, yani felsefi olması gerekiyordu, bilim ve felsefe arasında hiçbir ayırım yapılamıyordu.

Şu anda, ifadelerimizin doğruluğunu kanıtlayan olgular da buluyoruz. Günümüzde etik ve estetik gibi belirli çalışma alanlarına “felsefi” denir ve felsefenin bir parçasını oluşturmaları beklenir. Ancak felsefe, bir etkinlik olarak, bölümlere veya bağımsız disiplinlere ayrılamayan bir birimdir. Öyleyse neden bu arayışlara felsefe deniyor? Çünkü henüz bilimsel aşamanın başlangıcındalar; bunun bir dereceye kadar psikoloji için de geçerli olduğunu düşünüyorum. Etik ve estetik henüz yeterince açık kavramlara sahip değildir, çalışmaların çoğu hâlâ onları açıklığa kavuşturmaya adanmıştır, bu nedenle felsefi oldukları söylenebilir. Gelecekte, elbette, büyük bilimsel sistemlerin birer parçası olacaklar.

Umuyorum ki geleceğin filozofları, bilim adamlarının yöntemlerinin dış görünümünü bile benimsemelerinin imkânsız olduğunu görecektirler. Felsefeyle ilgili kitapların çoğu, itiraf etmeliyim ki, en yüksek bakış açısından değerlendirildiğinde anlamsız görünüyor. Bilimsel bir dil kullanıyor gibi göründükleri için son derece bilimsel bir kitap görünümündedirler. Ancak anlamın bulunması, doğruluğun bulunmasıyla aynı şekilde olamaz. Bu fark ileride çok daha açık bir biçimde ortaya çıkacaktır. Schopenhauer’ın (düşünme biçimi bana gerçekten çok kusurlu görünse de) felsefeyi bilimsel bir arayış konusu olarak gören gerçek filozof ile akademisyen arasındaki karşıtlığı tanımlama biçiminde epeyce gerçeklik payı vardır. Schopenhauer, “felsefe profesörlerinin profesörlük felsefesinden” aşağılayıcı bir şekilde söz ederken çok açık bir sezgiye sahipti. Onun görüşüne göre, hiç kimse felsefeyi öğretmeye

çalışmamalı, sadece felsefe tarihi ve mantık tarihi öğretmeye çalışmalıydı; bu görüş lehine pek çok şey söylenebilir.

Umarım bilimsel ve felsefi çalışmanın gerçekten birbirinden ayrılmasını savunuyormuşum gibisinden bir yanlış anlaşılmaya yol açmamışımdır. Aksine, çoğu durumda, geleceğin filozofları bilim adamı olmak zorunda kalacaklar çünkü üzerinde çalışacakları belirli bir konuya hâkim olmaları gerekli olacak ve özellikle bilimlerin temellerinde karışık veya muğlak anlam içeren durumlar bulacaklardır. Elbette, sıradan yaşantımızda ilgilendiğimiz pek çok soruda da anlamın açıklığa kavuşturulması gerekliliğine şiddetle ihtiyaç duyulacaktır. Bazı düşünürler ve belki en güçlü zihinlerden bazıları, bu pratik alanda özellikle yetenekli olabilir. Filozofun bir bilim insanı olması gerekmez, ama her durumda derin anlayışa sahip bir insan olması gerekecektir. Kısacası bilge bir insan olması gerekecektir.

Felsefenin doğasına ilişkin görüşümüzün gelecekte genel olarak benimseneceğine inanıyorum; bunun sonucunda artık felsefe bir sistem olarak öğretilmeye çalışılmayacaktır. Özel bilimleri ve onların tarihini, açıklık arayışının gerçek felsefi ruhu içinde öğreteceğiz, bunu yaparak gelecek nesillerin felsefi kapasitelerini geliştireceğiz. Yapabileceğimiz tek şey bu olmakla birlikte, türümüzün zihinsel gelişiminde büyük bir adım atmış olacağız.